

רשק
שיעורים
תורה

היכלי תורה

יום וערש"ק אמור יב אייר תשע"ב ♦ דף היומי בבלי: מעילה יט ירושלמי: הגיגה יג

נושאי הדף בעלון

הפרשת תרומות ומעשרות בהרשאת פקיד הממשלה.....מעילה יט

הוספה על מנין הדלקת שני נרות של שבת.....מעילה כ

ביטול בדבר שלא היה ניכר מעולם בפני עצמו.....מעילה כא

עודף מחנוני המוכר גם פירות שביעית.....מעילה כב

אחריות בנדבת צדקה.....קנין כג

שבועה לקיים את המצוה ועצה לקטן שהתגדל בימי

הספירה.....קנין כד

העברת שוחט זקן ממשרתו ובדיקת הסכין על ידי תלמיד

חכם.....קנין כה

כפתור ופרח.....עמוד 5

ואשה גרושה מאישה לא יקחו

יש שהקשו מכאן לבית שמאי הסוברים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר, לשם מה היתה צריכה התורה לכלול את הגרושה בתוך האסורות להנשא לכהן, והלא כל גרושה אסורה לכהן באיסור זונה.

ולא קשיא מידי, דאיצטריך קרא לגרושה מן האירוסין, שכבר כתב המהרשד"ם שמחלוקת התנאים אימתי הותר לאדם לגרש את אשתו הוא דוקא באשתו הנשואה, אבל בארוסה לכולי עלמא מותר לו לגרש כרצונו, והוצרך הכתוב להזהיר בזו שלא תנישא לכהן. עוד יש לומר, כי ישנם אותם שכופים אותם לגרש את נשותיהם מחמת חולי שנפל בהם. אי נמי, לאותם היוצאים למלחמות בית דוד שהיו כותבין גט לנשותיהם, כדי שלא תשארנה עגונות.

אבל זאת אין לומר שאיסור גרושה לכהן נאמר בתורה לאותן שנתגרשו מבעליהן, ולדעת בית שמאי עברו איסור בכך, שהתורה לא מדברת באי עבר.

פני דוד

אוצר המועדים - ל"ג בעומר

עת התקרב ל"ג בעומר יומא דהילולא דרבי שמעון בר יוחאי זיע"א, יוצא לאור אוצר המועדים ל"ג בעומר. הספר מכיל את עניני היום בתוספת כל הפיוטים שהתחברו ליום נשגב זה, כשחלקם מבוארים בתוספת הערות וצינונים, אוצר המועדים ל"ג בעומר כשאר כרכי אוצר המועדים יוצא בפורמט נח במיוחד תוך מחשבה מעמיקה על העולים לאתרא קדישא מירון ועל שעות הנסיעה הארוכות. את אוצר המועדים ניתן להשיג במוקד ההזמנות ובחנויות הספרים המובחרות.

הפרשת תרומות ומעשרות בהרשאת פקיד הממשלה

במשנה מבואר שאם נטל אבן או קורה של הקדש הרי זה לא מעל, ואם נתנה לחבירו, הוא מעל וחבירו לא מעל. וביארו בגמרא, שמדובר בגזבר שהאבנים והקורות מסורות בידו, ולכן אם נטלן לא הוציאן לרשות אחרת ולא מעל, אבל אם נתנן לחבירו הוציאן לרשות הדיוט ולכן מעל. ומדין זה למדו הפוסקים לגדר בעלותו של גזבר ופקיד גם בעניינים הנוגעים בזמן הזה, וכמו שיבואר. כתב בשו"ת עונג יום טוב (סי' קיב) שיש להסתפק בגזבר שלקח חטים של טבל למנחות, אם נידון כבעלים ויכול להפריש מהם תרומה, או שמא אינו אלא כאפוטרופוס והרי הוא כתורם על שאינו שלו. והביא ראיה מסוגייתנו שהגזבר נקרא כבעלים בהקדש, שלכן כשהוציא הגזבר את האבנים לרשותו שלו אינו חשוב מוציא מרשות לרשות, והיינו משום שבלאו הכי ברשותו הם, וכן מוכח בעוד מקומות בש"ס. ואם כן אפשר שגם לענין הפרשת תרומות ומעשרות אינו חשוב כמפריש על שאינו שלו, ויכול להפריש על של הקדש. והאריך ומסיק בסוף דבריו שכן מפורש בירושלמי (תרומות פ"א ה"א) שהגזבר יכול לתרום כיון שהוא כבעלים.

והנה בשו"ת קנה בשם (ח"ב י"ד סי' ק-קא) דן, בדבר תקנת הבד"צ שבירושלים עיה"ק להציל רבים מאיסור טבל על ידי הפרשת תרומות ומעשרות מכל הפירות שבארץ ישראל בעודם ביד השלטון, שהדבר ידוע שהשלטון קונה את הפירות והחטים מבעלי השדות בכסף מלא ובקנין גמור אחר גמור מירוחם, ונפקעה בעלותם של בעלי השדות ונכנסו הפירות לרשות השלטון, ובשעה זו מפריש הפקיד תרומות ומעשרות עבור כל הפירות. והאריכו גדולי הדור לדון אם יש לשלטון דין בעלים ויכול הוא להפריש תרומות ומעשרות. ובקנה בשם האריך להוכיח שאין לשלטון דין בעלים, וכתב (סי' קא אות ג) שאף אם הפקיד נידון כבעלים, וכמו שכתב בנתיבות המשפט (סי' קמט ביאורים סי' טו), היינו דווקא בגזבר שהתמנה על ידי הבעלים, אבל פקידי השלטון לא התמנו אלא על ידי השלטון, והם עצמם אינם בעלים, כיון שהשלטון אינו אלא בעלות כללית, ובעלות כללית אינה בעלות, ודינא דמלכותא דינא אין שייך כאן כיון שאינם בעלים על המדינה, וכיון שהם אינם בעלים גם פקידיהם אינם נידונים כבעלים, ואינם יכולים להפריש תרומות ומעשרות.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' קי-קיא) דחה חששותיו, וכתב (סי' קיא ד"ה הנה בנוגע), שגם ציבור והקדש אינם אלא בעלות כללית, כמו שביאר (ח"ג סי' א), ואף על פי כן יש בכחם ובכח הגזבר שלהם להפריש תרומות ומעשרות מהפירות שהגיעו אליהם אחרי שהתחייבו בהפרשה, וכמו שמסיק בעונג יום טוב הנ"ל, ואם כן הוא הדין בבעלות הכללית של השלטון, שדינה כציבור שיכולים להפריש תרומות ומעשרות, והממונה שלהם חשוב בעלים כמותם כמו גזבר, ויכול להפריש תרומות ומעשרות.

אמנם למעשה כתב (סי' קי ד"ה הנה באשר), שליתר שאת תיקנו שהרבנים הממונים על זה יקנו בקניינים המועילים על פי התורה חלק מהפירות כשיעור הצריך להפרשת תרומות ומעשרות, כדי להפריש מהפירות שלהם על הפירות ששייכים לשלטון, ויהיה לזה דין התורם משלו על של חבירו. ושוב הוסיפו עוד תיקון לקנות כל הפירות שיהיו של הרבנים, ויפרישו תרומות ומעשרות, ואחר כך מוכרים אותם לסוחרים הנושאים ונותנים בהם, ובוזה יצאו מידי כל החששות, כיון שההפרשה אינה מפירות שביד השלטון וגזבריו, אלא מפירות שביד הרבנים המפרישים.

הוספה על מנין הדלקת שני נרות של שבת

במשנה מבואר שהשולח שליח למעול בהקדש, אם עשה השליח שליחותו בלי שינוי, מעל המשלח ולא השליח, ואם שינה מעל השליח. ומבואר עוד שבעל הבית שאמר לשלוחו אמור לאורחים לאכול חתיכה אחת של הקדש, ואמר להם לאכול שתיים, מעלו שניהם, וצידדו בגמרא להוכיח מכאן שהמוסיף על שליחותו אינו חשוב שינוי ועדיין שלוחו של בעל הבית הוא, ולכן מעל גם המשלח. ודחו בגמרא שיש לומר שמשנתנו היא כשאמר השליח לאורחים טלו חתיכה אחת מדעתו של בעל הבית וחתיכה אחת מדעתי, וכיון שחילק האמירות נמצא שלא שינה מדברי בעל הבית אלא מסרם כצורתם ליטול אחת, אבל אם הוסיף על דברי בעל הבית יתכן שחשוב שינוי ולא מעל בעל הבית [כן הוא לפירושם של רש"י ותוספות בסוגייתנו, ולהרמב"ם דרך אחרת בסוגייתנו, ראה בילקוט ביאורים]. ונמצא שלא הוכרע בסוגייתנו אם המוסיף על הדבר חשוב שינוי.

בשו"ת דובב מישרים (הנדמ"ח ח"ד סי' שכא אות כד) כתב, שבנידון זה תלויים דברי המגן אברהם (סי' רסג סק"ב) לענין הדלקת נרות שבת, שכתב הרמ"א (או"ח סי' רסג ס"א) שאף על פי שעיקר נרות שבת הם שני נרות, יכולים להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות, וכן נהגו והמגן אברהם כתב, שיש נוהגים להדליק ז' נרות ויש נוהגים עשרה. וביאר במחצית השקל, שמקור דברי הרמ"א הם ברא"ש (ר"ה פ"ד סי' ג), שכתב שיכולים להוסיף על דבר המכוון ואין בזה שינוי וביטול המנין המכוון, שהרי תיקנו חכמים לקרות בשבת שבעה קרואים כנגד שבעת רואי פני המלך (מגילה כג), ואף על פי כן יכולים להוסיף על הקרואים, כמו שפסק בשו"ע (שם סי' רפב ס"א). ומבואר שהוספה אינה חשובה שינוי. אמנם במחצית השקל (סי' רעא ס"ק כב) כתב, שהנהוגים להקפיד על מנין ע"ב תיבות בקידוש לא יוסיפו תיבות 'כי הוא יום' וכו', שאף על פי שיכולים להוסיף על מנין המכוון, מכל מקום אם אפשר שיהיה המספר מכוון ממש בלי תוספת, ודאי עדיף. והעיר בדובב מישרים, שנידון זה תלוי בספק שלא הוכרע בסוגייתנו, אם הוספת השליח על השליחות חשובה שינוי בעיקרה.

ובאמת אף לענין הוספה על נרות שבת, כתב הראב"ה (ח"א סי' קצט), שמה שמדליקים שני נרות הוא משום שהם מכוונים אחד כנגד 'זכור' ואחד כנגד 'שמור', ולפי זה אין להוסיף נר שלישי, ואם צריך לו ירחיקנו כמו בנר חנוכה שמניחים את השמש באופן שניכר שאינו ממנין הנרות [כמבואר בשו"ע (או"ח סי' תרעג ס"א)]. ולפי דבריו נמצא, שאם מדליקה יותר מב' נרות תרחיק את הנרות הנוספים באופן שיהיה ניכר ששני הנרות הם עיקר המצוה. ובמאמר מרדכי (סק"ב) כתב, שלכתחילה אין להוסיף כשמכוון לאיזה דבר [כדברי המחצית השקל], ולכן יש להדליק באופן שניכר שמדליק שני נרות בנפרד, וכתב שמנהג מקומו להדליק שתי עששיות של זכוכית ופתילה בכל אחת, ומדליקים עוד פמוט אחד של מתכת עם ששה או שמונה נרות.

ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סי' צו סק"ג) הביא, שמנהג בעלזא שהבעל מדליק שני נרות בשמן זית נגד זכור ושמור, מלבד הנרות שמדליקה האשה. וביאר, שכיון שרבים חולקים על הרמ"א ואוסרים להוסיף על דבר המכוון [וכפי שהאריך בדבריו במקום אחר (ח"א סי' רב)], לכך מדליק הבעל ב' נרות שהם כנגד זכור ושמור.

ביטול בדבר שלא היה ניכר מעולם בפני עצמו

בגמרא הובאה דעת רבי עקיבא, שהאומר פרוטה אחת מכיס זה תהיה הקדש, אם השתמש בפרוטה אחת מהמטבעות שהיו בכיס מעל. והקשו התוספות (ד"ה פרוטה), מדוע המטבע המוקדש אינו בטל ברוב המטבעות שאינם מוקדשות, ואם תאמר שדבר שיש לו מתירים הוא מפני שיכול לפדות את המטבע, הרי דין זה של דבר שיש מתירים שאינו בטל הוא דין דרבנן, ומדאורייתא בטל ואין בו מעילה, ולהלן יובא מה שתייצו. ולכאורה מוכח מדברי התוספות שאף שמיד שנעשה האיסור הוא לא היה ניכר, מכל מקום שייך לומר בזה דבר שיש לו מתירים, ואפילו באלף אינו בטל.

והנה כתב הטור (או"ח סי' שכ), בשם בעל התרומות (סי' רכג) שאסור לסחוט זיתים וענבים בשבת, ואפילו שמן או יין שיצאו מאליהן בשבת הרי הם אסורים מגזירת חז"ל, אך אם יש בגיגית יין צלול שיצא מערב שבת, ונוסף בו בשבת יין שיצא מאליו, הרי הוא מותר, שכל יין ויין שיוצא בשבת מן הענבים מתבטל ביין שיצא מערב שבת. וכתב הבית יוסף (ד"ה כתב בעה"ת) בשם המרדכי (שבת פ"א רמז נט), שאף על פי שהיין היוצא בשבת הוא דבר שיש לו מתירים, שהרי לאחר השבת יהיה מותר, ודבר שיש לו מתירים אפילו באלף אינו בטל (ביצה ג: שו"ע יו"ד סי' קב ס"א), מכל מקום כיון שהאיסור מעולם לא היה ניכר בפני עצמו ומיד כשיצא מהענבים נתערב ביין, באופן זה אפילו דבר שיש לו מתירים בטל. וכן פסק הרמ"א (שם סי' קב ס"ד). וכתב בכרתי ופלתי (שם פלתי סק"ח) שדינו של המרדכי במחלוקת שנוי, ודעת התוספות בסוגייתנו שלא כמותו, אלא אפילו כשלא היה ניכר מעולם אינו בטל אם יש לו מתירין.

במקור חיים (סי' תמו סק"ח) כתב, שאם נתערב קמח חטים עם קמח שעורים, ואחר כך נדר ואסר עצמו מקמח החטים, כל התערובת אסורה לו, ואין לומר שקמח החטים יתבטל ברוב, משום שהוא דבר שיש לו מתירים שיכול להתיר את נדרו, ואפילו באלף אינו בטל.

והגרעק"א בחידושו (יו"ד סי' קב ס"ד ד"ה שלא) חלק עליו וכתב שהאיסור בטל, משום שמתחילת חלות האיסור היה בתערובת ולא היה ניכר בפני עצמו, וכדברי המרדכי.

והקשו האחרונים על המרדכי, שבדבריו מבואר שדבר שתחילת ביאתו לעולם היתה על ידי תערובת קל הוא להתבטל, ואפילו אם יש לו מתירין הרי הוא בטל, ואילו בחולין (פ"י רמז תשז) ביאר המרדכי, מה שאמרו (יבמות קה). שיבמה שרקקה דם חליצתה כשירה, לפי שאי אפשר בלא צחצוחי רוק, ולמה לא נאמר שהרוק בטל בדם. ותירץ המרדכי שאין אומרים ביטול ברוב אלא בדבר שהיה ניכר בפני עצמו תחילה ואחר כך נתערב, אבל בדבר שתחילת ביאתו לעולם מעורב, כגון רוק שבדם, אינו בטל. ומבואר בזה, שדבר שתחילת ביאתו לעולם היא על ידי תערובת אינו בטל אף במקום ששאר דברים בטלים, ודבריו סותרים לכאורה.

ותירץ בעל הישועות מלכו (הו"ד בקובץ בית ישראל הקדום, ח"א חודש מנ"א סי' ה), שלעולם דבר שעיקר ביאתו לעולם היא על ידי תערובת קל הוא להתבטל, ומה שכתב המרדכי שדם אינו בטל לפי שעיקר ביאתו לעולם בתערובת, כוונתו היא למה שחקרו הרופאים ששום דבר שבעולם אין לו קיום בלי פסולת, והפסולת של הדם היא הרוק, ובלי מעט רוק שיש בדם לא היה לדם קיום כלל, ולכן אין הרוק בטל בדם, כיון שהוא המעמידו ומקיימו.

עודף מחנוני המוכר גם פירות שביעית

בגמרא הובאה דעת רבי עקיבא, שהאומר פרוטה אחת מכיס זה תהיה הקדש, אם השתמש בפרוטה אחת מהמטבעות שהיו בכיס מעל. וביארו התוספות (ד"ה פרוטה) בתירוצם השני, הטעם שאין המטבע בטילה ברוב, לפי שמטבע היא דבר חשוב ודבר חשוב אינו בטל.

והנה המוכר פירות שביעית וקיבל תמורתם מעות, נתפסו המעות בקדושה ויש להם כל דיני קדושת שביעית. ועל פי זה דנו הפוסקים בדבר הקונים בשביעית פירות שישית אצל חנוני שאינו נזהר בדיני שמיטה ומוכר גם ירקות שהם קדושים בקדושת שביעית, אם עליהם להיזהר לשלם עבור הפירות באופן כזה שהחנוני לא יצטרך ליתן עודף, מפני החשש שמא לדמי העודף יש דין של דמי שביעית, כיון שהוא מוכר גם ירקות שיש עליהם קדושת שביעית. ואם ישנם בשוק דמים הקדושים בקדושת שביעית יצטרכו לחשוש לקדושה בכל המעות הנמצאים בשוק בשביעית, כיון שמטבעות של שביעית מעורבים בהם, ומטבע אינה בטילה וכמבואר בסוגייתנו.

בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' מה) מסיק לצדד, שאם הלוקח נתן למוכר שטר של חמשה שקלים עבור פירות ששונים רק ארבעה שקלים, והמוכר נתן לו שקל אחד עודף מדמי שביעית, הרי זה חשוב כאילו המוכר החליף את דמי השביעית שלו על אחד מחמשה מהשטר של חמשה שקלים שקיבל מהלוקח, והעודף הוא חולין מפני שהוא בא במקום הכסף שהיה ביד הלוקח. ועיי"ש במה שביאר שאין לחשוש למסירת מעות שביעית לעם הארץ.

ובתחילת תשובתו קודם שהעלה סברא זו, כתב שנראה שהואיל ורוב המטבעות של החנוני אינן של דמי שביעית, פשוט הדבר שאף שמטבע הוא דבר חשוב ואינו בטל כמבואר בתוספות בסוגייתנו, מ"מ הולכים אחר הרוב ואומרים שכל המטבעות שיש לו בחנות אינם של שביעית. ורק אם יודעים בבירור שבעל החנות מכר תחילה ירקות של שביעית שלא בהבלעה, והדמים שקיבל עבורם הם דמי שביעית, נאסרים כל המטבעות מפני התערובת, כיון שמטבע היא דבר חשוב ואינה בטילה, ונמצא שמה שהחנוני מוציא מהקופה ונותן לקונה, אין זה בגדר של כל דפריש מרובא פריש, אלא כמוציא מן הקבוע, ויש על כל מטבע שהוציא דין של ספק דמי שביעית.

אמנם בעיקר כלל זה שמטבע לא בטיל, כתב לדון שאפשר שמטבעות של זמנינו הם בטלים ברוב, ואף אם ננקוט שמטבעות של זמננו אין להם דין שטרות, מ"מ בכסף נייר הרי אפילו אם השטר קרוע ובלוי, מ"מ כל זמן שהמספרים קיימים הוא חשוב כסף, ואף במטבע קשה שבזמננו, המשקל של המתכת אינו קובע כלום וכל החשיבות היא רק מפני הצורה בלבד [והוכיח שהצורה אינה נקראת כלל דבר חשוב], ורק במטבע שבזמננו שהיו מצטרפים המתכת עם הצורה, אז היו אומרים שהמתכת שיש עליה צורה זו הרי היא דבר חשוב, מה שאין כן עכשיו שידוע שהעיקר הוא רק הצורה ולא גוף הנייר והמתכת, אפשר שאע"ג שאין דינם ממש כשטרות, מ"מ אין זה דומה לאגוזי פרך ורמוני באדן שחשובים מחמת עצמם, והרי הם בטלים. עוד כתב, שאפשר שמה שאמרו התוספות שמטבע אינה בטילה, היינו דווקא באיסורים הקשורים לבעלות הממון, כגון שהמטבע היא של הקדש וכמו בסוגייתנו, ובה כיון שהפרוטה חשובה אינה בטילה.

אחריות בנדבת צדקה

כתב הרמב"ם (מתנות עניים פ"ח ה"א) שהצדקה הרי היא בכלל הנדרים, ולפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה או הרי סלע זו צדקה חייב ליתנה לעניים מיד, ואם איחר עבר ב'בל תאחר'. ומבואר שהמתחייב לתת צדקה יש לו חיוב נדר. ודנו הפוסקים אם דין צדקה כדן נדר גם לענין חיוב אחריות, ע"פ המבואר במשנתנו שיש הבדל בין האומר 'הרי עלי עולה' שהיא נדר ואם מתה הבהמה או נגנבה חייב באחריותה, לבין האומר 'הרי זו עולה', שהיא נדבה, ואם מתה או נגנבה אינו חייב באחריותה. ובשיטה מקובצת (ב"ק לו: ד"ה עוד כתב) כתב בשם רבינו יהונתן, שהאומר 'סלע זו לצדקה' שלא אמר בלשון נדר 'הרי עלי' אלא בלשון נדבה 'הרי זו', כוונתו היא שאם נגנבה או אבדה לא יתחייב באחריותה, ורק אם אמר 'הרי עלי' חייב באחריות, כמו בקרבן.

וכן כתב בשו"ת ארבעה טורי אבן (סי' ו), שנשאל באחד שהשהה את מעות מעשר הכספים שלו אצלו עד שימצא עניים הגונים או קרוביו שיתן להם, ואחר כך כתב אליו אחד מקרוביו שישלח לו איזה סך לסיוע בנשואי בתו, ולא היו לו מעות מזומנים ושלח לו סחורה על ידי איש נאמן ונגזלה הסחורה בדרך, ונשאל אם המשלח חייב באחריות הצדקה או לא, וכתב שאם לא השתמש האיש הזה במעות לצרכו אלא אותם המעות שהפריש לשם מעשר היה שולח לעני ונאבדו בדרך, ודאי אינו חייב באחריותם, ואף אם היה קונה סחורה באותם המעות לשלוח לעני כדי להרויח היה גם כן פטור, ואינו פושע במה שקנה את הסחורה. והיינו כיון שמיד שהפריש יוצא ידי נדרו ודומה ממש לנדבה באומר הרי זו שאינו חייב באחריותם, וכן הדין בהפרשת תרומות ומעשרות שאינו חייב באחריותם [אך לענין השאלה שנשאל כתב, שמאחר שנשתמש במעות לצרכו, וכאן בא האונס מחמת הפשיעה, שאילו שלח מעות קרוב לודאי שלא היה נגזל שהיה יכול להטמינם מעיני הגולנים, לכן המשלח חייב עכ"פ מדיני שמים ליתן מעות אחרים לעני זה]. והביאו בפתחי תשובה (יו"ד סי' רמט סק"א). וכן כתב בשו"ת ושב הכהן (סי' כד).

אך בחוות דעת (סי' קס סק"י) כתב, שהצדקה אינה כהקדש, ובצדקה אף אם נדב בלשון 'הרי זו לצדקה' חייב באחריות, וביאר טעם החילוק בין צדקה להקדש, על פי מה שאמרו (חולין קלט). שהאומר בערכין 'הרי זו' נידון כאומר 'הרי עלי', משום שנאמר (ויקרא כז כג) 'ונתן את הערכך', חולין הוא בידך עד שעת נתינה ליד הגזבר, והיינו שכיון שאין הקדושה חלה על הערכין עד שעת נתינה, לא יצא ידי נדרו קודם הנתינה אפילו כשאמר 'הרי זו', וכיון שלא יצא ידי נדרו הרי הוא חייב באחריותו אם אבד או נגנב, ומוטל חיוב על גופו לקיים את נדרו. ורק בהקדש כשאומר 'הרי זו' נפטר מאחריות, כיון שנתפס בהקדש וכבר הוא ברשות גבוה גם קודם נתינה, לכן הרי זה נחשב כמי שכבר סילק חובו.

ואף לדעת הפוסקים שנדבת צדקה אין חייב באחריותה, יש אופנים שהוא חייב לשלם, והוא כמבואר לעיל בדברי הארבעה טורי אבן שאם השתמש בהם הנודב שלא כהלכה ומחמת פשיעתו אבד המזון, ואפילו שהיתה אבידתו לבסוף באונס, אם בא האונס מחמת הפשיעה חייב באחריותם עכ"פ בדיני שמים. ובמקום שהיה אדם חייב מעות ובאו ונפרעו ממעות צדקה שאצלו, כתב בשו"ת תשורת שי (ה"א סי' פג) שהוא חייב לתת לעניים את דמיהם, משום שהרויח על ידי מזון הצדקה, וכמבואר בחולין (קלא). בנפרעו מתרומה ומעשר שהיו ברשותו.

שבועה לקיים את המצוה ועצה לקטן שהתגדל בימי הספירה

הפוסקים נחלקו בדינו של קטן שהגדיל בימי ספירת העומר, אם יכול לספור כל הימים בברכה, כיון שגם בקטנותו היה סופר, או שמא כיון שבקטנותו לא ספר בתורת מחויב במצוה, נמצא שאינו סופר מ"ט ימים 'תמימות', ודינו כדן מי שלא ספר באחד מהימים שאינו יכול לספור בברכה. בשערי תשובה (סי' תפט סק"ד) הביא דברי הברכי יוסף (סק"כ) בשם הפרי הארץ (ח"ג או"ח סי' א), שקטן שהגדיל בימי הספירה יספור בלי ברכה, וכתב השערי תשובה שזהו דווקא כשלא ספר בימים הראשונים כשהיה קטן, אבל אם לא החסיר שום יום בברכה, יכול להמשיך לספור בברכה, שימי הספירה שספר בקטנותו מצטרפים, וכן כתב המנחת חינוך (מצוה שו אות ו), אך בפרי הארץ (שם) מבואר שמה שספר בקטנותו בזמן שהיה פטור לא נחשב למצוה, ומוזהר בגדלותו על איסור ברכה לבטלה, וכעין זה כתב בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תקלט), ואכמ"ל בדברי הפוסקים.

בשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"ד סי' נו) דן בדבר עצה שעל ידה יוכל הקטן לספור בברכה לכל הדעות, שהנה נחלקו הראשונים בענין הנשבע לקיים את המצוה, אם שבועתו שבועה גמורה היא ועובר על חילולה ב'לא יחל דברו' (במדבר לג). לדעת הר"ן (נדרים ה. ד"ה והלא) חלה שבועתו ועובר עליה ב'לא יחל' ורק לענין קרבן אינו מתחייב על שבועה זו, אך בגליון הש"ס (שם) הביא מלשון הרמב"ן (במדבר לג) שהנשבע לקיים את המצוה ולא קיים, אינו מתחייב בה משום שבועה לא לענין מלקות ולא לענין קרבן. והנה פסק הרמב"ם (נדרים פ"א ה"ד), שהמופלא הסמוך לאיש נדרו נדר.

נמצא שלדעת הסוברים שהשבועה לקיים מצוה מחייבתו לקיים את המצוה מצד חיובי השבועה, אם כן יש עצה לקטן העומד להתגדל בימי העומר, שבלייל שני של פסח יאמר קודם הספירה הראשונה 'הריני מקבל עלי בנדר לקיים מצות ספירת העומר בברכה כל ימי העומר עד לתמימות תהיינה'.

ואז תועיל שבועתו מדין שבועת מופלא הסמוך לאיש להתחייב בספירת העומר בכל הימים, וכיון שחייב לברך מכח נדרו הרי הנדר ממשיך את החיוב לכל הימים, ומברך מדין 'תמימות'. והוסיף, שאם כנים דברים אלו יש לומר שאפילו בלא נדר מיוחד, לפי המבואר (יו"ד סי' ריד ס"א) שכל מנהג נחשב כנדר, אם כן הקטן שרגיל לספור, הרי זה כאילו קיבל עליו בנדר.

[ואף לדעת הסוברים ששבועה אינה חלה לקיים את המצוה, דן בקנין תורה בהלכה שאפשר שתחול השבועה בכלל, מתוך שהיא חלה על הימים שעד שיגדיל, שאז אינו מחויב בספירה, עיי"ש].

וכתב בקנין תורה בהלכה, שממשנתנו מוכח כדעת הרמב"ן ששבועה לקיים את המצוה אינה חלה לעבור עליה בלא יחל. שבמשנה מבואר שהאשה שאמרה הרי עלי קן אם אלד זכר, וילדה זכר, מביאה שתי קינים אחת לנדרה ואחת לחובתה. וקשה מנין לנו שנדרה היה להביא קן נוסף על חובתה, והרי אפשר שלא נדרה אלא לזרז עצמה להביא את הקן שמחויבת בו.

ומוכח ששבועה אינה חלה לקיים את המצוה מדין לא יחל, ולכן מפרשים את כוונתה שהתכוונה להביא קן אחר מלבד זה שהיא חייבת בו.

העברת שוחט זקן ממשרתו ובדיקת הסכין על ידי תלמיד חכם

בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' קיח) נשאל, בדבר שוחט שעברו עליו שמונים שנה, וביקש רב העיר להעבירו ממשרתו כיון שהוא בחזקת מתעלף. ווהשיב שהנה מקור חומרא זו היא בדברי המרדכי (חולין ריש פ"א) בשם הלכות אלדד הדני, שהזכיר חומרא זו בין שאר החומרות שחדש בהלכות שחיטה, ועל כולם מסיק המרדכי שחומרא בעלמא הם ואין נוהגים כמותו. ועל כן אין לחוש לחומרא זו אך הפוסקים דנו בזה, בתבואות שור (סי' א ס"ק סד) הביא בשם האגור שכתב שכן שמונים לא ישחוט, וכתב שאף על פי שמקורו מהלכות אלדד הדני ואין אנחנו חוששים לאותם הלכות, מכל מקום החוש יוכיח שיש חשש בדבר, וכל שכן בדורות הללו שגברה החולשה ואפילו בפחות משמונים צריך דקדוק לפי ראות עיני המורה. ובשמלה חדשה (סל"ו) סתם, וכתב שזקן מופלג לא ישחוט כיון שידיו כבדים ועיניו קמות, והכל לפי מה שהוא אדם.

ובשו"ת מאיר נתיבים (סי' עו, הובא בפתחי תשובה ס"ק יב) כתב, שראוי לתקן שעכ"פ משבעים שנה ואילך לא ישחוט שום אדם אף שמרגיש עדיין והוא בכחו, כדי שלא לחלק בדבר, וגם עד שבעים שנה צריך המורה להשגיח על השו"ב הבאים בימים, לנסותם לפרקים ולראות אם עודם מרגישים, כי קרוב הדבר שהתקלקלו והם בעצמם אינם מרגישים שידיהם רותתים. וכן כתב היד אפרים (יפה לבדיקה שבסוף השו"ע אות ד) שלעת הזקנה יוכל להיות שיתהפכו החושים בזמן מה ברפיון ידים, ואינו מרגיש בעצמו כי בנפשו הוא.

אך במנחת יעקב (ס"ק נט) כתב, שאין למדין מן הכלל, וישנם זקנים שאין שום פגם בהרגשתם ולא שום פסול בשחיטתם, ובעל הדרושת הזאב העיד על זקנו בעל מחבר ספר זבח שמואל שהיה זקן בן פ"ה שנה ושחט עד שמונה ימים לפני מותו, כי היה בשכלו ובכחו עד יום מותו. ובבית יעקב (סי' נח, הובא בבאר היטב ס"ק כז) כתב, שהכל לפי מה שהוא אדם, שאם הוא תש כח לא ישחוט אפילו מן חמישים שנה, עיי"ש. ומכל מקום צריך זהירות ובדיקות רבות בדבר, וכמו שהעיד במאיר נתיבים (שם, הובא ביד אפרים על הרמ"א שם ס"ה), שראה הרבה שוחטים שהיו סבורים שהם מרגישים, והיו ידיהם רותתים, והראה להם עין בעין, ונשבעו שלא הרגישו בעצמם כלל והחזיקו לו טובה ופסקו לשחוט.

ובשו"ת באר משה (ירושלמיסקי, כבוד חכמים סי' ד) כתב בדרך צחות מוסר לשו"ב"ם שאינם מראים את הסכין לחכם לפני השחיטה ואומרים שאין בזמננו דין תלמיד חכם [כדעת האגודה (חולין סי' כג) ומהרי"ל (שו"ת סי' סז) ומהרי"ו (סי' קסג) ומהרי"ק (שורש קסג)], ובעיקר אומנות הבדיקה והרגשת הסכין הוא מחזיק את עצמו ליותר בקי ורגיל, וחושב בדעתו שבכל עת הוא מוסיף והולך בידיעתו כזקן ורגיל, ואוחז החבל בשני ראשיו. וטחו עיניהם להבין ולהשכיל דברי רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג' אות פט), שצריך הרבה ישוב הדעת לבדיקת הסכין ובחינת חוש המישוש כפי כוונת הלב. והרי במשנתנו שנינו שרק זקני תורה כל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת יותר עליהם, שנאמר (איוב יב יב) 'בישישים חכמה', אבל זקני עמי הארץ ככל שמזקינים דעתם מטורפת עליהן. ואם כן אותם שאינם מראים הסכין לחכמים מטעם שאין ת"ח בזמננו, תמוה מדוע לגבי עצמם חושבים שבכל עת מוסיפים ידיעה בהרגשה ובדיקה, הרי הדעת מתיישבת יותר רק בתלמידי חכמים, ואם החכמים אינם ת"ח מדוע לא יחששו אולי הם בכלל עמי הארץ אשר כל זמן שמזקינים פוחת והולך מהם יישוב הדעת הנחוץ לבדיקת הסכין.

השליח שעשה שליחותו בעל הבית מעל לא עשה שליחותו השליח מעל

איתא (אבות פ"ב מ"ב) וכל העמלים עם הציבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתם וכו', הכוונה שאם עמלים עם הציבור לשם שמים אשר זאת סללו לנו אבותינו הקדושים ואז אנחנו שליחותיהם קעבדינן, ושליח של אדם כמותו, אם אנחנו כוונתינו לשם שמים אז אנחנו שלוחיהם, ועל כן זכות אבותם מסייעתם, משא"כ אם אין עמלים לשם שמים ומשנים מכוונת אבותינו, הלא משנה שלימה שנינו השליח שעשה שליחותו בעל הבית מעל, לא עשה שליחותו השליח מעל שלא הוי שלוחו, אם כן לית להו זכות האבות, ועל כן צריכין אנחנו לכוין לשם שמים שעל ידי רבותינו הגאונים והצדיקים יושפע עלינו סייעתא דשמיא, כמו שהכל נשפע מציון כמו שאמרו חז"ל, כן נשפע על ידם עלינו.

(בשם מרדכי, דרשות)

דברים שבלב אינם דברים

והנה יש תחבולה ליצר הרע שיכשיל את האדם בהרהורים רעים, באומרו אליו הרהור אין בו ממש, ואין מכירין בו אפילו המלאכים, ואין אתה חושש מן קטרוגים שיקטרוגו עליך כי אין מכירים ויודעים בהרהור, וכוונתו לטמא בהרהורים רעים ימים רבים, ואז על ידי כך יוכל לטמא במעשים רעים, כי ברבוי הרהורים הרעים בלבו בהתמדה יטמא גופו, ואז בקל יבא לידי מעשה רע בפועל. ועל זה אמר התנא הסתכל לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, כלומר כשיבא יצר הרע לטמאך בהרהורים רעים כאמור, תאמר לו אם אין המלאכים מכירין בהרהור ולא יקטרוגו בעבורו, הנה הקב"ה מכיר ויודע ורואה את כל הרהורים רעים של אדם, כמו שרואה את המעשים שלו, ובודאי הוא יתברך יעשה דין וחשבון על כל הרהור רע, ואין צריך לעדות המלאכים שיעידו, ולא לטענה ותביעה של המקטרוגים שיקטרוגו לתבוע דין ומשפט על המהרהר, ואנה אברח מפניו יתברך להנצל מרעת הרהורו.

ועוד נראה לפרש, הכונה כי מה שאמר לך היצר הרע אל תירא שדברים שבלב אינם דברים, הנה אם תסמוך על טענה זו אתה מפסיד כמה וכמה מצד תורה ומצות, כי האדם אם מהרהר דברי תורה בלבו לוקח שכר ונחשב לו כאלו למד בפיו, ואם יסמוך מצד העונות לומר דברים שבלב אינם דברים, אם כן אזדא מיניה כל תורה שלמד בלבבו בלבד, שעייין בספר דוקא ולא הוציא מפיו כלום, או ששמע תורה מפי חכם הדורש בדברי תורה, דכל זה יאמרו לו דברים שבלב אינם דברים, ואין לך שכר לימוד, והוא הדין נמי בחושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה, דבדין הוא שאין לו שכר כלום, ולזה אמר ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, דהיינו דין על הרהורים רעים של עבירות, וחשבון על הרהורים של תורה ומצות, ואם אתה סומך בענין הדין שהוא על הרהורים רעים, בסברא זו של דברים שבלב אינם דברים, אם כן תפסיד מצד אחר בחשבון של הרהורי תורה ומצות שלא נחשבים כלום.

(חסדי אבות, פרקי אבות)

**חידוש
עולמי**

הגמרא איתך בכל מקום

מבצע מיוחד לל"ג בעומר

חוברות ש"ס כ"ס 'עוז והדר'

**חוברות מפוארות
בפטנט ייחודי לנוחות הלימוד
כל הש"ס ב-44 חוברות בגובה 17 ס"מ בלבד!**

חד וברור!

רק 299 ₪
במקום 400 ₪

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
מוקד הזמנות: 1800-22-55-66